

1. Iki 1,5 m - 3. Tokio pločio kūrgrindos, turbūt, buvo naudojamos eiti pėsčiomis arba jojant.

2. 2-3 m - 7. Jomis buvo galima vežinėti vežimais, prasilenkti dviems jojikams.

3. 4-6 m - 6. Šiomis kūrgrindomis buvo galima prasilenkti ir dviems vežimams. Susisiekinas jomis, tur būt, buvo judrus, todėl šios kūrgrindos nebūtinai buvo slėptos.

Medgrindoms šis kūrgrindų skirstymas netinka. Didesnis rąstų plotis buvo reikalingas sumažinti grimzdai, nes medgrindos buvo tiesiamos tiesiog ant pelkės, be pagrindo.

Baigiant norisi pažymėti, kad dėl duomenų stokos nemažai straipsnyje išdėstytų minčių yra hipotetinės. Tik nauji archeologiniai tyrinėjimai patvirtins jas ar paneiks.

LIETUVOS VĒLYVŪJŲ PILIAKALNIŲ SARAŠAS

Gintautas Zabiela

Nagrinėjant Lietuvos feodalinės valstybės susidarymą, svarbią reikšmę turi vėlyvieji piliakalniai. Ant jų stovėjusios medinės pilys buvo gimstančios feodalų klasės atramos taškai. XIII-XV a. pradžioje šios pilys pastojo kelią priešams.

Vėlyvieji piliakalniai savo išpūdinge išore anksti patraukė tyrinėtojų dėmesį. Suregistruoti žinomi Lietuvos piliakalniai, sukaupta gana gausi archeologinių tyrinėjimų medžiaga. Tai suteikia galimybę plačiau apžvelgti vėlyvuosius piliakalnius, turimais duomenimis pagėginti juos išskirti iš visų piliakalnių. Tokio bandymo Lietuvos archeologijoje nebuvo, todėl reiktų aptarti kriterijus, kodėl tas ar kitas piliakalnis priskiriamas vėlyviesiems:

1) archeologinių tyrinėjimų medžiagą, 2) atsitiktinius XI-XIV a. radinius, 3) piliakalniuose stovėjusių pilių paminėjimą XIII-XIV a. rašytiniuose šaltiniuose.

Archeologiniai tyrinėjimai duoda išsėmiausios medžiagos piliakalnio egzistavimo laikotarpiui nustatyti. Nors ne visi archeologiniai dirbiniai suskirstyti chronologiškai tiksliai, atskirame piliakalnyje randami tokių dirbinių kompleksai (pvz. iš vieno pastato, ūkinės duobės) leidžia antrojo tūkstantmečio pirmosios pusės sluoksnius skirti nuo ankstyvesniųjų. Iki 1967 m. tyrinėti 38 II tūkstantmečio pirmajai pusei priskiriami piliakalniai.

Apytiksliai piliakalnių amžių rodo ir atsitiktinei juose rasti archeologiniai dirbiniai. Daugiausia tai žiesta keramika iš pirmojo-antrojo tūkstantmečių sandūros (Mulevičienė I, 1971, 2(36), p. 120). Paprastai ji randama ardomose papėdžių gyvenvietėse, keliais atvejais - ir pačiuose piliakalniuose (Eigulių, Kauno m., Papilių, Kelmės raj., Seredžiaus, Jurbarko raj., Sukinių, Ukmergės raj., Šeimyniškių, Anykščių raj., Žagerės (Raktuvės kalno), Joniškio raj., Žuvyčių, Trakų raj.). Antram tūkstantmečiui skirtini ir tokie dirbiniai, kaip arbaletiniai strėlių antgaliai (Eigulių, Kauno m., Jurbarko piliakalniai), akmeniniai sviediniai (Jaučakių, Kauno raj., Pilių, Šilalės raj. piliakalniai). Iš Jurbarko piliakalnio po XX a. pradžioje atliktų mėgėjiškų tyrinėjimų į muziejų pateko ir daugiau antrojo tūkstantmečio pradžios dirbinių (Daugudis V. 1978, p. 14). Pagal atsitiktinius radinius X-XIV a. galima priskirti 49 piliakalnius.

XIII-XV a. pradžios rašytiniai šaltiniai užfiksavo daug lietuvių pilių pavadinimų. Prėbėgus amžiams, ne taip paprasta šias pilis susieti su išlikusiais piliakalniais. Pavyzdžiu gali pasitarnauti gausūs, bet nevaisingi Pilėnų pilies lokalizavimo bandy-

mai. Neginčytinai lokalizuotų lietuvių pilių sąrašas nedidelis. Didžioji tų piliakalnių dalis pagal tyrinėjimų duomenis arba atsitiktinius radinius priskiriami antrojo tūkstantmečio pradžiai. Rašytiniuose šaltiniuose minimas pilies vardas patvirtina piliakalnio vėlyvumą. 7 atvejais (Darsūniškio, Kaišiadorių raj., Dubingių, Molėtų raj., Gegužės, Šilalės raj., Kartenos, Kretingos raj., Medvėgalio, Šilalės raj., Pūtvės, Šilalės raj., Kreivosios, (Vilniaus m.), tik rašytiniai šaltiniai nurodo piliakalnio egzistavimo laikotarpį. XIV a. piliakalniai ir pilavietės su mūrinės statybos liekanomis (Eišiškių, Šalčininkų raj., Kauno, Klaipėdos, Liškiavos, Varėnos raj., Medininkų, Vilniaus raj., Pusiasalio ir Senųjų Trakų, Trakų raj.) bei kryžiuočių pilavietės (Kalnėnų ir Veliuonos pilaitės, abi Jurbarko raj.) dėš savo specifikos čia nenagrinėjami.

Išskirti 94 neabejotinai vėlyvi piliakalniai, be abejo, nėra išsamus antrojo tūkstantmečio pradžios piliakalnių sąrašas, kadangi didžioji respublikos piliakalnių dalis dar netyrinėta ir apie jų amžių spręsti sunku. Siekiant kuo objektyvesnių žinių nagrinėjami neabejotinai vėlyvų piliakalnių išoriniai požymiai. Pagal juos pabandyta išskirti antrojo tūkstantmečio pradžiai būdingi piliakalnių bruožai bei patys piliakalniai.

Antrojo tūkstantmečio pradžioje Lietuvos teritorijoje formavosi klasikinė visuomenė: iš bendruomenės išsiskyrė diduomenė, savo rankose koncentravusi žymius turtus. Jiems apsaugoti, o kartu pasislėpti nuo eilinių bendruomenininkų nepasitenkinimo, pasitaravo medinės pilys, kuriose kūrėsi diduomenė (Lietuvos TSR istorija, 1965, 1, p. 28). Piliakalniai žymi šių pilių vietas. Pilių reikšmė ypač išaugo prasidėjus valstybės kūrimosi procesui, o nuo XIII a. - puldinėjant išorės priešams. Pilis - pirmiausia gynybinis statinys. Lietuvoje dėl gamtinių-geografinių sąlygų pilys ilgą laiką

buvo medinės. Kadangi medis nėra patikimiausia statybinė medžiaga, plačiai naudoti iš žemių supilti gynybiniai įrenginiai – pylimai ir jų papėdėse iškasti grioviai. Jie piliakalniuose išliko iki mūsų dienų. Pylimų ir griovių paskirtis – sukštinti pilies gynybinės sienos, padaryti jas sunkiau prieinamas. Supilti pylimus ir iškasti griovius buvo nelengva, todėl pilis stengtasi įrengti ten, kur buvo ir natūralios kliūtys: statūs šlaitai, vandens telkiniai. Susiformavo ryškus piliakalnio tipas: gynybiniai įrenginiai iš vienos pusės ir gamtinės kliūtys iš trijų pusių (40% visų nagrinėtų piliakalnių).

Mažiau ryškus kitas piliakalnio tipas: gynybiniai įrenginiai iš dviejų pusių ir gamtinės kliūtys iš dviejų pusių (25%). Abu šie piliakalnių tipai (jų gynybiniai įtvirtinimai nėra labai sudėtingi) aiškiai išaugę iš gausiai sutinkamų ankstesnio laikotarpio – I tūkstantmečio pirmos pusės piliakalnių (Daugudis V. 1981, 2(75), p. 61-62). Rečiau sutinkami piliakalniai iš trijų pusių apjuosti gynybiniais įrengimais ir iš vienos pusės – gamtinėmis kliūtimis (15%) bei piliakalniai, turintys gynybinius įrenginius visose aikštelės pusėse (15%). Pastarieji turi būti vėlyvi, atsiradę aptariamajame laikotarpyje (ypač turintys gynybinius įrenginius iš visų pusių). Mėginimui skirti tokius piliakalnius ankstesniam laikotarpiui (Daugudis V. 1981, 2(75), p. 62) remiasi tik greta jų randama lipdyta grublėta bei lygiu paviršiumi keramika, kuri parodo, kad šie piliakalniai buvo naudojami ir ankstesniame laikotarpyje.

Iš gynybinių įrenginių svarbiausia vieta tenka pylimui. 60% piliakalnių sutvirtinti vienu pylimu ir tik 7% – dviem pylimais. Aiškiai dominuoja vienos galingos pylimos. Tokio pylimo išorinis šlaitas paprastai siekia 5-9 m ilgio, nuo aikštelės pylimas išky-

la 3-5 m. Pylimas pereina į natūralius, paprastai pastatintus šlaitus, kurių aukštis siekia 5-30 m. 10% piliakalnių turi pylimą, įrengtą šlaite. Neatskiriamas nuo pylimo yra griovys. Jis paprastai būna išorinį pylimą šlaitą, iš griovio iškastos žemės būdavo supilamos ant pylimo. Grioviai pastebėti 42% piliakalnių, iš jų 6% – iškasti šlaite.

Antrame tūkstantmetyje atsiranda kokybiškai naujos gynybinių įrengimų rūšys. Tai priešpiliai ir papiliai. Priešpilis – gynybos tikslams skirta atskira piliakalnio aikštelės dalis ar net atskiras piliakalnis. Vieną priešpilį turi 6% nagrinėjamų piliakalnių. Retais atvejais (Kernavės, Širvintų raj., Medvėgalio, Šilalės raj.) priešpilių būta ir daugiau. Papilys – tai įtvirtinta piliakalnio papėdės gyvenvietė. Del papilių dydžio ir padėties jų įtvirtinimai nebuvo labai sągūs ir sugebėdavo atlaikyti tik smulkius puolimus. Papilį turi 11% visų piliakalnių. Papiliai neabejotinai išaugo iš paprastų piliakalnių papėdžių gyvenviečių, kurios jau ankstesniame laikotarpyje buvo tvirtinamos (Daugudis V., 1981, 2(75), p. 66-67).

Medinės pilys paprastai išaugdavo šalia gyvenviečių. 57% piliakalnių turi papėdės gyvenvietę, daugiausia – vienoje piliakalnio pusėje (37%), rečiau – dviejose (18%).

Pilies gynybinis pajėgumas priklausė ne tik nuo gynybinių įrengimų, bet ir nuo pilies inžinerinio išplanavimo. Išorės duomenys leidžia kalbėti apie du šio išplanavimo aspektus – aikštelės plotą ir perimetrą. Abu šie dydžiai tiesiogiai susiję su gynybiniu pilies pajėgumu (pilies gynėjų skaičiumi). Kadangi nėra žinoma, kiek žmonių gindavo tą ar kitą pilį, operuojama dydžiais, apsprendžiančiais gynėjų skaičių. Tai aikštelės plotas, leidęs su-

talpinti joje tam tikrą žmonių skaičių, bei gynybinės sienos perimetras – panaudoti tuos žmones gynybai. Konkretios pilies dydį apspresdavo tos vietovės gyventojų skaičius, todėl abu minėti dydžiai smarkiai įvairuoja. Vėlyvųjų piliakalnių aikštelės siekia nuo 500 iki 5000 m² ploto, perimetras – nuo 50 iki 300 m.

Analizuojant likusius piliakalnių požymius: šlaitų statumą, aikštelės orientaciją, piliakalnio įrengimo vietą ir kt. gauti duomenys arba fragmentiški, arba atspindi nesėminius piliakalnių bruožus.

Aukščiau išvardintais pagrindiniais vėlyvųjų piliakalnių bruožais remiamasi išskiriant juos iš likusių piliakalnių. Lieka išsiaiškinti, kiek toks išskyrimas yra objektyvus, tuo labiau, kad nėra apibendrinančios medžiagos apie ankstesnių piliakalnių išorinius požymius. NAGRINĖTI 94 piliakalniai sudaro 10,5% visų dabar žinomų Lietuvos piliakalnių (autorius duomenimis 1987 m. vasarą jų buvo 894). Jie atrinkti iš visų tyrinėjamų ir erdomų įvairių laikotarpių piliakalnių įvairiose Lietuvos vietose.

Žymiai sudėtingiau gautus duomenis interpretuoti. Aukščiau išvardinti vėlyvųjų piliakalnių bruožai dominuoja, tačiau toli gražu, nėra vieninteliai. Iš tų pačių 94 nagrinėtų piliakalnių nė vienas neturi visų šių požymių, tačiau kiekvienas turi dalį jų. Būtina išsiaiškinti, dėl kurių atsisakyta ieškoti išorinių požymių būdingų vėlyviesiems piliakalniams ir glūdinčių pačioje piliakalnių reidoje kompleksų.

Vėlyvieji piliakalniai XV a. sunyksta, pavieniai pereina į dvarvietes. Žmonių spleistuose piliakalniuose prasideda natūrali erozija, kurią labai paspartina žmonių veikla (ypač žemdirbystė). Piliakalniai nyksta ir pirmaisiai nyksta jų viršutinis, vėlyviausias kultūrinis sluoksnis. Iš 94 nagrinėtų piliakalnių 63% apardy-

ta aikštelė, 27% šių piliakalnių aikštelės dalis yra sunaikinta (nuslinkusi, nukasta ir kt.). Tai gėtos ir žmonių veiklos rezultatas per prabėgusius 600–800 metų. Beje, žmogus gali neatpažįstamai pakeisti piliakalnio išveizdą per labai trumpą istorinį laikotarpį. Ypač nukenčia gynybiniai įrengimai (nekelbant jau apie kultūrinį sluoksnį), kurie paprastai kliūdo idirbti žemę ir pogrėbtiniais tempais niveliuojami (pylimai išplokštinami, grioviai užlyginami, šlaitai sulėkštinami). Tą akivaizdžiausiai rodo Mėneičių (Utenos raj.) piliakalnis. XIX a. pabaigoje šio piliakalnio aikštelę saugojo 4 įvairaus dydžio pylimai, aikštelėje buvo kultūrinis sluoksnis, piliakalnio šlaitai statūs (Покровский Ф.В. 1999, c. 101). Po 50 metų arimo (XX a. pirmojoje pusėje) šlaitai pasidarė lėkštesni, kultūrinis sluoksnis aikštelėje buvo sunaikintas, iš 4 pylimų liko tik vienas, iškylentis vos 0,4 m.

Duomenys apie piliakalnių išlikimo laipsnį rinkti nesistemiškai, todėl dabar neįmanoma spręsti, kiek kuris piliakalnis išlikęs. Daugiasluoksniai piliakalniai (tokiais yra dauguma vėlyvųjų piliakalnių) erdomi "pažensta". Vėlyviausias kultūrinis sluoksnis, esantis pačiame viršuje, sunaikinamas, ir atsidengia ankstesni kultūriniai sluoksniai. Datuojant tik pagal juos, gaunama nepilna piliakalnio chronologija. Įvairūs piliakalnių suardymai trukdo tiksliau apibrėžti vėlyvųjų piliakalnių išorinius bruožus. Dalis vėlyvųjų, visiškai suardytų piliakalnių galėjo būti neįtraukti į pateiktą piliakalnių sąrašą.

Vėlyvieji piliakalniai iš bendros piliakalnių masės išskirti pasinaudojant Lietuvos TSR MA istorijos instituto archeologijos skyrius piliakalnių žvalgymo bei Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos archeologijos skyrius medžiaga. Piliakalniai išskirti remiantis

anksčiau apibūdintais jų bruožais bei atsižvelgiant į turimas žinias apie piliakalnių ardymą (paprastai tik iš XX a.). Be minėtų 94, neabejotinai vėlyvų piliakalnių pagal išorinius požymius išskirti dar 342 piliakalniai, kuriuos reikėtų skirti prie vėlyvųjų (38% visų žinomų piliakalnių). Vadinasi, iš viso II tūkstantmečio pirmoje pusėje egzistavo 436 (atmetus papilius - 430) piliakalniai (49% visų žinomų). Vienu metu jų buvo mažiau. Vieni piliakalniai sunykavo, kiti atsiradavo. Reikia pastebėti, kad iki šio laiko painiojamos "piliakalnio", "priešpilio" bei "papilio" sąvokos. Jos nėra griežtai apibrėžtos. Piliakalniu suprantant medinės pilies stovėjimo vietą, Kernavėje, yra tik vienas piliakalnis (Aukuro kalnas) su 2 priešpiliais (Mindaugo sostu ir Lizdeikos kalnu) bei papiliu (Pilies kalnu), neskaitant dviejų papėdės gyvenviečių. Piliakalniu suprantant kalvą su žmogaus gyvenimo pėdsakais, Kernavėje yra 4 piliakalniai. Be tyrinėjimų sunku nustatyti, ar arti vienas kito esantys ir savarankiški laikomi piliakalniai priklauso vienam kompleksui, ar egzistavo atskirai. Autoriaus nuomone, vienam kompleksui turi priklausyti šie piliakalniai: Brodeliškių (Vilniaus raj.) piliakalnis yra Buivydu piliakalnio papilys, Betygalos (Raseinių raj.) piliakalnis II (LAA, 2, 1975, Nr. 83) (čia ir toliau nurodomas piliakalnio numeris pagal Lietuvos TSR archeologijos atlasą 2 t.) yra Betygalos piliakalnio (Nr. 82) papilys. Bernotų (Vilniaus raj.) piliakalnis II (Nr. 79) yra Bernotų piliakalnio I (Nr. 78) papilys. Obelytės (Alytaus raj.) piliakalnis yra Kaukų piliakalnio papilys. Pėparčių (Kaišiadorių raj.) piliakalnis II (Nr. 528) - Pėparčių piliakalnio I (Nr. 527) papilys. Papiliakalnės (Ignalinos raj.) piliakalnis yra Ginučių piliakalnio papilys. Sudargo (Grinaičių) (Šakių raj.) piliakalnis II (Nr. 693) yra Sudargo (Grinaičių) piliakalnio I (Nr. 692) papilys.

lys. Sudargo (Burgaičių) piliakalniai III ir V (atitinkamai Nr. 694 ir 696) yra Sudargo (Burgaičių) piliakalnio IV (Nr. 695) papilys. Veliuonos (Jurbarko raj.) piliakalnis II (Nr. 605) yra Veliuonos piliakalnio I (Nr. 604) papilys. Žeigerės (Joniškio raj.) piliakalnis II (Žvelgaičio kalnas) (Nr. 643) yra Žeigerės piliakalnio I (Raktuvės kalno) (Nr. 642) papilys.

Lietuvoje vieno piliakalnio kompleksui, matyt, reikėtų skirti piliakalnius, nutolusius vienas nuo kito iki 300-350 m. atsižvelgiant į piliakalnių chronologiją ir gamtines sąlygas. Gaila, kad šios hipotezės kol kas negalima paremti archeologinių tyrimų medžiaga, nes tokių piliakalnių nėra tyrinėta. Didesniais atstumais egzistavusios pilys jau turėtų būti laikomos savarankiškomis.

Išskirti 430 piliakalnių kartografuoti (žem. 1). Tas leidžia pasekti kai kuriuos apgyvendinimo ir krašto vidaus reidos dėsningumus. Ši tema reikalauja atskirų tyrinėjimų, kurie išeina už šio straipsnio ribų. Kertu vėlyvųjų piliakalnių išsidėstymas iškelia ir kai kurių problemų. Vėlyvųjų piliakalnių paplitimo teritorijos ne visuomet sutampa su IX-XII a. laidojimo paminklų paplitimu. Kartografuotų XIII-XIV a. laidojimo paminklų neturime, tačiau jų žinoma nedaug, todėl didesnių pokitimų į ankstesnio laikotarpio laidojimo paminklų išplitimo žemėlapij jie neturėtų įnešti. Šio nesutapimo priežastys greičiausiai glūdi chronologiniuose skirtumuose tarp piliakalnių ir laidojimo paminklų. Laidojimo paminklai tyrinėti gausiau ir datuojami žymiai tiksliau, negu piliakalniai. Antrojo tūkstantmečio pirmosios pusės piliakalnių amžius paprastai nustatomas remiantis ant jų stovėjusių medinių pilių paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose data (beveik visada tai susiję su užpuolimu ir pilies nusiaubimu, kas atsispindi kultūriniuose

sluoksniuose). Taip atsitiko su XIV a. piliakalniais, o kaip tik šelia nesabejotinų šio laikotarpio piliakalnių vienalaikių leidimo paminklų beveik nežinome.

Turime archeologinė ir istorinė medžiaga apie II tūkstantmečio pirmos pusės piliakalnius leidžia juos, nors ir su kai kuriais išlygomis, išskirti iš visų piliakalnių, pažvelgti į jų išplitimą kaip į dėsningą krašto raidos procesą.

II tūkstantmečio pradžios piliakalniai

Nurodomas tik piliakalnio pavadinimas. Tais atvejais, kai vienu pavadinimu eina keli piliakalniai, – piliakalnio numeris pagal Lietuvos TSR archeologijos atlaso 2 t., jeigu tie piliakalniai yra skirtinguose rajonuose – nurodomas ir rajonas. Tyrinėtiems piliakalniams nurodomi tyrinėjimo metai. Piliakalniai, kuriuose rasta antrojo tūkstantmečio pradžios radinių, pažymėti raide R, piliakalniai, ant kurių stovėjusios pilys minimos rašytiniuose šaltiniuose – raide Š.

1. Akmeniškiai. 2. Alytus, R. Š. 3. Altoniškiei. 4. Aluotos.
5. Ambraziškiai. 6. Ambraziūnai. 7. Anduliai, Š. 8. Aniškis, R.
9. Antetilčiai, I piliakalnis (Nr. 25). 10. Antatilčiai, II piliakalnis (Nr. 26). 11. Antkalnė. 12. Antkalnis. 13. Antkalniškiai.
14. Apuolė, tyr. 1931–1932, Š. 15. Aukštadvaris, tyr. 1957–1960.
16. Aukštieji Šančiai. 17. Ažuolpamūšė. 18. Baiminiai. 19. Baisogala. 20. Baksiniai. 21. Bakšėnai. 22. Balandiškės. 23. Baluoša.
24. Balbininkei, R. 25. Bertkūnai. 26. Batačiai. 27. Baušiškiai.
28. Bažavalė. 29. Beižonys. 30. Bernatonys. 31. Bernotai, R. 32. Berzgeiniai. 33. Betygala. 34. Bielkaučyzna. 35. Bijautonys. 36. Bilionys. 37. Birštonas, R. 38. Biržuvėnai, R. 39. Bražuolė, Š.

40. Brokoriai. 41. Bubiai, tyr. 1902–1906, 1909, 1911, Š. 42. Būdaliai. 43. Buišai. 44. Buivydai (Anykščių raj.). 45. Buivydai (Vilniaus raj.). 46. Buivydonys. 47. Buožėnai. 48. Burbeičiai.
49. Burbiškiai, R. Š. 50. Butaikiai. 51. Butviloniai. 52. Būtkiemis. 53. Cirkliškis. 54. Černiauskei, R. 55. Dabrevėlė. 56. Daniškės. 57. Dapkiškė. 58. Dapkiškiai. 59. Dapšiai, tyr. 1974. 60. Derbutai, tyr. 1886, 1911. 61. Dersūniškis, Š. 62. Dauberiai, tyr. 1975–1976, Š. 63. Dauginčiai. 64. Degučiai. 65. Didžiokai.
66. Dirniškės. 67. Dovainonys, tyr. 1957. 68. Dovilai. 69. Dubiai. 70. Dubičiai, R. 71. Dubingiai, Š. 72. Dulinčiškiai. 73. Džiuginėnai. 74. Eiguliai, R. 75. Eketė, tyr. 1972. 76. Elveriškė, R. 77. Eržvilkas. 78. Gėliniai. 79. Galkaičiai. 80. Gandinga, Š. 81. Gargždai. 82. Garniai, I piliakalnis (Nr. 191). 83. Gedikai. 84. Gedminiškė. 85. Gegužės, Š. 86. Gerduvėnai. 87. Geruliai (Alytaus raj.). 88. Geruliai (Prienų raj.). 89. Getautė, Š. 90. Gėluva.
91. Gilučiai. 92. Gineičiai. 93. Ginteliškė. 94. Ginučiai, R. 95. Girgždūtė. 96. Gyvoliai. 97. Golubiškė. 98. Groužiai. 99. Griežė, I piliakalnis (Nr. 228). 100. Griežė, II piliakalnis (Nr. 229). 101. Grigaičiai. 102. Gudeliai. 103. Gudžioniai. 104. Guogai, tyr. 1956. 105. Imbarė, tyr. 1969, 1979–1982, 1984–1985, Š. 106. Impiltis, tyr. 1933–1934, Š. 107. Indija. 108. Ivangėnai.
109. Ižniškiai. 110. Jėdagoniai. 111. Jėučėkiai, R. 112. Jėutakiai, tyr. 1975–1976. 113. Jėnionys. 114. Jėdžiūtai. 115. Joginiškiai. 116. Jomantai. 117. Junkūnai. 118. Juodeisiai. 119. Juodonys, R. 120. Juodžiai. 121. Jurbarkas, R. 122. Jurgaičiai. 123. Kačaičiai. 124. Kalnaberžė. 125. Kelnelis, R. Š. 126. Kalniškiai.
127. Kalnaujai. 128. Kalvaliai. 129. Kalviai. 130. Kėlavėlė. 131. Kėrmėlava. 132. Kartena, Š. 133. Kartupėnai. 134. Kaukai, tyr. 1967–1969. 135. Kazokai. 136. Kejėnai. 137. Kernavė, R. Š. 138.

Kieliškas. 139. Kiukiškiai. 140. Klebiniai. 141. Klebiškis, R.
142. Kreivėnai. 143. Krikliniai. 144. Krikštonys. 145. Kružiūnai.
146. Krūminiai, R. 147. Kubiliai. 148. Kubiliškės (Kulsi II).
149. Kudiniai. 150. Kudirkos Naumiestis, tyr. 1983-1985. 151. Ku-
karskė. 152. Kulionys, tyr. 1931. 153. Kumelionys, tyr. 1968. 154.
Kunigiškiai. 155. Kunigiškiai - Pajevonys, tyr. 1963-1964. 156.
Kupiškis, R. 157. Kvėdarna, R, Š. 158. Laistai. 159. Laiviai.
160. Lakinskai. 161. Lešiniai. 162. Latviai. 163. Laukagaliai.
164. Laužiškis. 165. Levariškės, tyr. 1955. 166. Lazduonėnai.
167. Leckava. 168. Lekemė. 169. Lekiai. 170. Lentainiai, R. 171.
Leoniškė. 172. Lepelionys. 173. Lepšiškiai. 174. Liesėnai. 175.
Likalaukiai. 176. Lyduvėnai. 177. Lygemiškis. 178. Lokava. 179.
Lokinėliai. 180. Lopėičiai. 181. Luponiai, R. 182. Maišiagala, tyr.
1971-1973, Š. 183. Maišiakulė. 184. Mančiušėnai. 185. Moneičiai.
186. Maniuliškės. 187. **Margaravas**. 188. Marijampolis. 189. Martynai-
čiai. 190. Marvelė. 191. Maštaičiai. 192. Matiškiai. 193. Mažoji
Riešė. 194. Mažulonys, tyr. 1907-1908. 195. Medvėgalis, Š. 196.
Medžionys. 197. Menkupiiai. 198. Merkinė, tyr. 1971, Š. 199. Meški-
ninkai. 200. Meškučiai. 201. Migonys. 202. Mikytai, Skuodo raj.
203. Mikytai, Šakių raj. 204. Mikniūnai. 205. Mingeliai (Nupronys)
206. Misviečiai. 207. Mišučiai. 208. Mockaičiai. 209. Molavėnai
(Griaužai). 210. Molavėnai. 211. Mosėdis. 212. Moškėnai. 213. Mū-
rininkai. 214. Mūro Strėvininkai. 215. Narkūnai, tyr. 1976-1978,
Š. 216. Naujesodis. 217. Naujaupis. 218. Naujienėlė. 219. Nauji-
ninkai. 220. Naujoji Rėva. 221. Nagarba. 222. Nemenčinė, tyr.
1952-1954. 223. Nemunaitis. 224. Noreikiškė. 225. Norgėlai. 226.
Narkūnai, II piliakalnis (Nr. 480). 227. Nugariai. 228. Obelijs.
229. Obonys. 230. Oplankys, I piliakalnis (Nr. 489). 231. Oplan-
kys, II piliakalnis (Nr. 490). 232. Pabalčiai. 233. Paberžė. 234.

Padaigiai. 235. Padovinys. 236. Padubinys. 237. Pagaršvys, R.
238. Pągirgždūtis. 239. Pągremėntis. 240. Pągrybis. 241. Pągryžu-
vis. 242. Pąjiesys, R. 243. Pąkalniai. 244. Pąkalniškiai, R. 245.
Pąkisys. 246. Pąkutuvėnai. 247. Palanga (Birutės kalnas), tyr.
1976, 1983. 248. Palėpainė. 249. Palėzdijai. 250. Paluobė. 251.
Panemunis. 252. Panevėžys. 253. Pąparčiai. 254. Pąpilalis. 255.
Pąpilė, I piliakalnis (Nr. 533). 256. Pąpilė, II piliakalnis (Nr.
534). 257. Pąpiliai, R. 258. Pąpiliakalniai. 259. Pąplienija, R,
Š. 260. Pąpušiai. 261. Pąraudinė. 262. Pąrijs. 263. Pąsodninkai.
264. Pąšiliai. 265. Pąšlavantys. 266. Pąšventupys, I piliakalnis
(Nr. 553). 267. Pąšventupys, II piliakalnis (Nr. 554). 268. Pąuš-
čiai. 269. Pąulaičiai. 270. Pąvandenė. 271. Pąveisininkai. 272.
Pąverkniai. 273. Pąvėžis. 274. Pązėdvorijs. 275. Pėleniškiai. 276.
Pėlekony, I piliakalnis (Nr. 568). 277. Pėlekony, II piliakal-
nis (Nr. 569). 278. Pėlekony, III piliakalnis (Nr. 570). 279.
Pėlekony, IV piliakalnis (Nr. 571). 280. Pėrkėliai. 281. Pėpė-
liai. 282. Pėlės, R. 283. Pėliakalniai, Kapsuko raj. 284. Pėliakal-
niai, Vilkaviškio raj., tyr. 1961. 285. Pėliakalnis, Alytaus raj.
286. Pėliakiečiai. 287. Pėlionys. 288. Pėliūnai. 289. Pėlsupiai.
290. Pėpiriškės. 291. Pėpliai, R. 292. Pėlinkėigalis. 293. Pėlokš-
čiai. 294. Pėlūsčiai. 295. Pėterony. 296. Pėlomciškė. 297. Pėri-
dotkai, R. 298. Pėrienai. 299. Pėčkoriai. 300. Pėnia, tyr. 1958-
1959, 1961-1962, 1972, Š. 301. Pėuokėliai. 302. Pėurmeliai. 303.
Pėžai. 304. Pėčkoriai. 305. Pėtvė. 306. Radysčiai, R. 307. Radžiū-
nai. 308. Rąginėnai. 309. Rąseiniai. 310. Rąudonėnai. 311. Rąudon-
ka. 312. Rėkčiai. 313. Rėnavas. 314. Rėmentiškiečiai. 315. Rimoliai.
316. Ringovė. 317. Rociškė. 318. Rociškės. 319. Romučiai. 320.
Rubinavas. 321. Rudėmina, tyr. 1965. 322. Rumbony, R. 323. Rum-
šiškės, Š. 324. Rūbaičiai. 325. Samylai. 326. Sangailai. 327. Sau-

dogala. 328. Sauseriai. 329. Sebai. 330. Senieji Trakai. Š. 331. Senoji Ipirbtis. 332. Seredžius, R. Š. 333. Simėnai. 334. Skomantai, R. 335. Stakliškės, I piliakalnis (Nr. 679). 336. Stakliškės, II piliakalnis, Prienų raj. 337. Stalgėnai. 338. Staneliai. 339. Staniuliškės. 340. Stankaičiai. 341. Steigvilai, R. 342. Stirniškės. 343. Strėva. 344. Stulgiai. 345. Sudargas, I piliakalnis (Nr. 692). 346. Sudargas, IV piliakalnis (Nr. 695). 347. Sukiniai, R. 348. Surbliai. 349. Svirnai. 350. Šakaliai. 351. Šakališkiai. 352. Šarnelė. 353. Šatrija. 354. Šeukštelis. 355. Šeimatis. 356. Šeimyniškeliai, R. 357. Šeimyniškiei, R. Š. 358. Šiaudiniai. 359. Šiūliai, Š. 360. Šilėnai. 361. Šimoniai. 362. Šiūpariai. 363. Šiūraičiai. 364. Šlavantai, R. 365. Šukiai. 366. Tartokai. 367. Taurėnai, R. Š. 369. Totoriškės. 370. Trakiniai. 371. Treigiai. 372. Turčiai. 373. Turgeliai. 374. Ukmergė, Š. 375. Uokai. 376. Upytė, Š. 377. Užluobė. 378. Užpelkiai. 379. Ūdriškės. 380. Vadagiai. 381. Vaičiai. 382. Vaidatoniai, Kėdainių raj. 383. Vaidatoniai, Taurėgės raj. 384. Vainėgiai. 385. Vainotrekis. 386. Vaitiekūnai, tyr. 1977-1978. 387. Valakavičiai, R. 388. Varduva. 389. Varguliai. 390. Varkališkės. 391. Varniškiei. 392. Varnupiai, tyr. 1971. 393. Vartuliškiai. 394. Vedriai. 395. Veiviržėnai. 396. Velykuškės. 397. Veliuona, tyr. 1912, Š. 398. Velžiai, tyr. 1969. 399. Vembutai. 400. Vencavai. 401. Venckai. 402. Versteminiai, I piliakalnis (Nr. 811). 403. Versteminiai, II piliakalnis (Nr. 812). 404. Veršvai, tyr. 1986. 405. Velaičiai. 406. Vilkyškiai. 407. Vilky Laukas, I piliakalnis (Nr. 823). 408. Vilky Laukas, II piliakalnis (Nr. 824). 409. Vilnius (Gedimino kalnas), tyr. 1936, 1940, 1982, Š. 410. Virbelgiris. 411. Virbališkiai. 412. Visginai. 413. Vitkūnai. 414. Vyskupiškiai. 415. Voniškės. 416. Vosbačiai. 417. Vosgėliai, tyr. 1933. 418. Zujai. 419. Žagarė (Raktuvės kalnas), R.

420. Žakainiai. 421. Žardė. 422. Žarijos, I piliakalnis (Nr. 847). 423. Žarijos, II piliakalnis (Nr. 848). 424. Žeimelis. 425. Žemoji Pėnemunė. 426. Žilvia, R. 427. Žiobos. 428. Žuklijai. 429. Žuvyčiai, R. 430. Žvaginiai.

LIEUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIŠTYSTĖS MONETINĖ POLITIKA,
VALDANT ŽYGMANTUI SENAJAM (1506-1544/1546)

Mykolas Balčius, Eugenijus Ivanauskas

Lietuviški Žygimanto Senojo pūsgrašiai pradėti kaldinti po 1508 m. Naugarduko seimo, kuriame buvo aptarta Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės (toliau-LDK) piniginės rinkos padėtis (Zagurskis I. 1945/1977. Nr. 7c, p. 115). Prasidėjus karui su Rusija, LDK rytiniuose pakraščiuose buvo dislokuoti Lenkijos kariniai daliniai. Atėję LDK į pagalbą, jie kartu su savimi atsinešė savo pinigus bei mainų įgūdžius, suformuotus Lenkijos piniginės rinkos sąlygomis. Už jiems parduodamą monetą ir pasėrą lenkų kareiviai vietinius gyventojus vertė lenkiškus pinigus imti lyglomis su lietuviškais. Tokiu būdu į LDK piniginę rinką buvo įterpiami lenkiški pūsgrašiai, skirtingos nuo lietuviškų vertės. Tai palietė ekonominius abiejų besiderenčių pusių – kareivių ir žemdirbių – interesus ir buvo konfliktų bei skundų priežastimi. Situacija reikavo neatidėliotino sprendimo. Kaip vienos problemos sprendimo būdu buvo iškeltas ir tema seime svarstyta LDK ir Lenkijos monetinės sąjungos, kurią realizavus būtų likviduota šių valstybių ūkinė izoliacija, klausimas (Acta Tomiciensia. T. 1, Ap. Nr. 20, p. 31). Šis klausimas nebuvo išspręstas Naugarduko seime. Todėl buvo svarstomas 1510 m. Lenkijos Piotrkovo seime (Popiol-Šymenska